

ACHERON

Tomus II, vol. 3-4, 2012

ACTA HISTORICA ET ORIENTALIA NEOSOLIENSIA

Študentský historický časopis

DEDIČI AKKADSKÉHO TRÓNU

STREDOVEKÁ POVAŽSKÁ BYSTRICA

STALINGRADSKÝ PRÍPAD

IN MEMORIAM

OTESTUJTE SA NA ZÁVER

KROMPAŠSKÉ ŽELEZIARNE

ACHERON - ACTA HISTORICA ET ORIENTALIA NEOSOLIENSIA

Študentský historický časopis

Tomus II, vol. 3-4, 2012

Periodicita: Vychádza 2x ročne

Vydáva: Študentská historická spoločnosť pri Katedre histórie FHV UMB

Adresa vydavateľa: Katedra histórie FHV UMB, Tajovského 40,
974 01 Banská Bystrica
email: shs.umb@gmail.com

Redakčná rada: Tomáš Adamčík (šéfredaktor)
Juraj Jankech
Martin Furmaník
Martin Gabčo

Rok vydania: 2012

Ročník: II.

Číslo: 3-4

ERUDITIO
Mores
FUTURUM

Milí čitatelia!

V mene celej redakcie som nesmierne rád, že sa Vám môžem po druhý raz prihovoriť na stránkach nášho študentského historického časopisu. ACHERON sa konečne po roku dočkal svojho pokračovania a v novom čísle Vám prinášame ďalšie zaujímavé články a postrehy zo sveta histórie. Hneď na prvých stranách Vám predkladáme sľúbené pokračovanie pilotného článku o kráľoch z Akkadu, pričom teraz uprieme zrak na dedičov akkadského impéria, no nevynecháme ani ženskú líniu Sargonovcov, ktorá sa preslávila najmä svojimi literárnymi skladbami. Okrem toho Vám prinášame zaujímavý článok o počiatkoch a stredovekých špecifikách severozápadného mesta Považskej Bystrice, ktorej stredoveký osud sa odvíjal v tesnej blízkosti Bystrického hradu. V sekcii hospodárskych dejín sa dozviete o zaujímavom osude Krompašských železiarní, ktoré sa neodmysliteľne viažu k dejinám tohto významného hospodárskeho centra na Spiši. Pre milovníkov dejín 20. storočia sme pripravili fascinujúci príbeh s tragickým koncom – tzv. Leningradský prípad, ktorý odráža Staliniskú éru strachu a vnútorných čistiek v ZSSR v období prelomu 40./50. rokov. Na záver čísla už tradične prezentujem svoju reflexiu na aktuálnu historicko-politickú tému, ktorou sa teraz stala smrť dvoch významných postáv svetovej politiky – bývalého prezidenta Václava Havla a severokórejského vodcu Kim Čong-ila. Ako duchovného otca tohto projektu ma veľmi potešili pozitívne ohlasy na vydanie prvého čísla nášho študentského historického časopisu a Vaša dôvera a záujem o ACHERON ma podnietili, aby sme v tomto projekte naďalej pokračovali. Avšak z vydania prvého čísla sme sa poučili, že nesmieme zanedbať ani marketing, a preto rozmiestnime niekoľko pútavých plagátov aj s linkom na stiahnutie po chodbách našej katedry, nakoľko sme len internetovým výhonkom, časopisom, ktorý si rozhodne do budúcnosti zaslúži aj svoju tlačnú podobu.

šéfredaktor Tomáš Adamčík

*Editoriál ..... 3**Dediči akkadského trónu*

Tomáš Adamčík ..... s. 4 - 8

Stredoveká Považská Bystrica

Juraj Jankech ..... s. 9 - 14

Krompašské železiarne

Martin Furmanik .... s. 15 - 20

Stalingradský prípad

Martin Gabčo ..... s. 21 - 26

*In memoriam ..... 27 - 28**Otestujte sa na záver 29*

DEDIČI AKKADSKÉHO TRÓNU

TOMÁŠ ADAMČÍK

Prvý vládca akkadskej dynastie, „pravý kráľ“ Sargon, zanechal po svojej smrti svojim dvom synom Rimušovi a Maništušovi nielen veľkolepú ríšu Semitov so sídlom v Akkade, ale preniesol na nich aj problémy, s ktorými sa potýka i najmä na konci svojej päťdesiatšesťročnej vlády. Avšak táto vláda postačila na to, aby dal svojej ríši a teda aj svojim dedičom pevné a neochvejné základy novej akkadskej dynastie kráľov, ktorá trvala ešte niekoľko generácií po smrti svojho zakladateľa. Sargonove gény dobyvateľa a úspešného vladára sa najmä preniesli na jeho vnuka Narám-Sína, ktorý predčil úspechy svojho deda a stal sa najudatnejším panovníkom celého Východu. Nebol len mocným pánom území siahajúcich od Horného mora po Dolné, ale i samotným bohom Akkadu, fenoménom v dejinách Mezopotámie dovtedy nevidaným.

Princezná Encheduanna

Mužská línia Sargonovcov sa niesla v znamení úspešných vojnových výprav, hrdinských činov a staviteľských úspechov, ktorých cieľom bolo vojensky ovládnuť Babylóniu a stabilizovať centralizovanú moc Staroakkadského štátu, kdežto ženská línia bola omnoho rafinovanejšia a mala za úlohu spojiť kultový a náboženský systém Mezopotámie a zjednotiť tak Babylóniu aj v ideologickom zmysle a to prostredníctvom Sargonovej dcéry, vznešenej princeznej Encheduanny, prvej známej autorky svetovej literatúry. Sargon ustanovil svoju dcéru s krásnym sumerským menom „kňažka, ozdoba nebies“ ako

veľkňazku Nanny, mesačného boha mesta Ur, významného kultového centra Sumerov, kde sa stala jeho manželkou. Zo svojej pozície veľkňazky mohla výrazne ovplyvňovať kultový a duhovný život aj pre politické účely svojho otca a neskôr svojich bratov Rimuša a Maništuša. Týmto nepísaným pravidlom menovať svoje dcéry ako kňažky mesačného boha Nanny v Ure dodržiavali i neskorší vládcovia, až do čias Nabonida v 6. storočí p. n. l. Pre panovníkov staroorientálnych ríš to malo nielen sakrálny ale i svetský význam, pretože sa okrem podpory božstva takto dostali aj k nemalému bohatstvu urského chrámu. Táto „politická nominácia“ do funkcie kňažky, pre Sumerov tak významného, vyústila až do konfliktu Encheduanny a istého Lugalana, ktorý jej bránil vo výkone svojich posvätných povinností a dokonca musela pod hrozbou násilia opustiť svätyňu svojho nebeského manžela Nannu. O tomto počine sa dozvedáme priamo od Encheduanny, a to prostredníctvom jej sumersky písanej literárnej skladby známej ako

Nin-me-šara, v ktorej sa obracia na mocnú bohyňu Inannu, neodmysliteľne spätú s rodom akkadských kráľov, a dovoľáva sa spravodlivosti u najvyššieho sumerského boha Ana, ktorý má vyniesť rozsudok nad Lugalanom. Tento mýtický súd medzi božstvom Inannou, ochrankyňou Akkadu, Nannarom, urským mesačným bohom a nakoniec vládcom všetkých bohov Anom, v tomto prípade arbitrom, sa skončil víťazstvom Encheduanny a potvrdením jej výsostných práv na funkciu kňažky v sídelnom meste boha Nanny ako i víťazstvo Innany, akkadskej Išary v tomto spore, čím si u Ana vydobila aj nové mocenské postavenie v mezopotámskom panteóne. Skladba *Nin-me-šara* má však pravdepodobne aj svoj reálny historický základ, pretože podľa prameňov sa postavila proti Narám-Sínovi koalícia na čele s Urom,

Princezná Encheduanna, detail

Literárna skladba na hlinenej tabuľke

menovite Lugalanom, ktorý v mýtickej skladbe upieral Encheduanne jej posvätné právo na výkon funkcie en v gipare, teda titul kňažky mesačného boha v tradičnom sídle a kultovom centre Nannarovom v Ure. Po vznešenej a nebojácnej princeznej rodu Sargonovho sa nezachovali iba skvostné diela starovekej literatúry, hymny a skladby oslavujúce božstvá, ale zachovala sa aj podobizňa kňažky Encheduanny na vápencovej plakete z mesta Ur, ktorá zobrazuje Sargonovu dcéru ako obeť u oltára.

Encheduanna plaketa, votívny disk

Rimuš a Maništušu

Rimušova tabuľka, Louvre, Paríž

Po Sargonovej smrti nastúpil ako prvý na akkadský trón jeho syn **Rimuš** (vládol v rokoch 2283 - 2275 pred n. l.), ktorý aj napriek otcovým pokusom oslabenia autonómnej moci sumerských mestských štátov musel vynaložiť veľa energie a prostriedkov, aby odvrátil neustále vzbury a pokusy o obnovenie nezávislosti, vychádzajúce hlavne z južnej Babylónie. Použitím vojenskej moci však Rimuš zachoval v ríše poriadok a vzbúrencov kruto potrestal. Podľa dochovaných kópií jeho kráľovských nápisov porazil sumerských povstalcov v Ure, Adabu, Umme, Zabalamu, Lagaši a Akkade. Taktiež sa musel vypraviť na vojnovú výpravu proti vzbúrenému Elamu, ktorý sa opätovne pokoril sile akkadských zbraní. Dobyť Elamu sa však Rimušove výboje neskončili a tiahol na východ na Anšan (v západnej Perzii) a Marchaši (medzi Širázom a Isfahánom v Iráne, známe tiež ako Barchaši). O jeho úspešných výpravách svedčí aj vojnová korisť nájdená v Nippure, Chafádží, a dokonca až v Tell Braku. Rimuš o sebe vo svojich nápisoch tvrdí, že ovládol územie od Horného mora až k Dolnému moru a všetky pohoria. Počas svojej krátkej vlády skutočne podnikol viacero výprav s jediným cieľom a to udržať akkadské panstvo nad vzbúrencami dychtiacimi po slobode. Avšak Rimušove víťazstvá boli len zlomkom úspechov jeho otca a nakoniec sám Rimuš sa stal obeťou palácového sprisahania.

Po Rimušovej smrti sa dostal na čelo akkadskej ríše jeho brat, tretí člen akkadskej dynastie, kráľ **Maništušu**, ktorý vládol v ríši 15 rokov. Podobne ako jeho brat Rimuš musel aj Maništušu čeliť početným vzburám. O Maništušových výbojoch máme viacero správ. V jednom zo svojich nápisoch panovník prehlasuje, že viedol výpravu na druhý breh Perzského zálivu až k strieborným dolom, v ďalšom sa vychvaľuje, že dobyl Anšan a Šerichum a pritom sväto-sväte prisahá, že „to nie je lož, je to čistá pravda“! Rovnaké tendencie vystatovať sa nemali len akkadskí králi, ale napríklad aj egyptský faraón Ramzes II., ktorý po nerozhodnej bitke proti Chetitom pri Kadeši r. 1285 pred n. l. skoro podľa chetitským vojskám a od istej smrti ho v poslednej chvíli zachránila egyptská „kavaleria“, no doma v Egypte vystupoval ako najväčší bojovník, ktorý sám porazil Chetitov. Našťastie, o Maništušových výbojoch svedčia archeologické nálezy. Napríklad dokladom toho, že sa Maništušu na lodiach preplavil na druhú stranu Perzského zálivu, kde porazil koalíciu 32 kráľov, obsadil iránske strieborné doly a lomy na kameň a že odtiaľ priniesol kameň na zhotovovanie sôch ako sám hovorí, je fakt, že akkadskí panovníci si radi nechávali vyhotovovať sochy, ktoré vyrábali z dioritu privezeného z Ománu. K najvýznamnejším archeologickým pamiatkam z tých čias nepochybne patrí tzv. Maništušov obelisk z čierneho dioritu, ktorý zaznamenával kúpu veľkých lánov pôdy, rozsiahleho pozemkového vlastníctva akkadského kráľa v rozlohe okolo 330 hektárov. Nález Maništušovej sochy, ktorú mu

daroval Ešpum, správca mesta Súzy, zase dokladá, že moc akkadských vládcov siahala až do Súz, teda do sídelného mesta Elamitov. Na severe Maništušu ovládol Aššur a v Ninive obnovil chrám bohyně Innany (Ištar), ktorý objavil počas svojej prestavby neskorší staroasýrsky kráľ Šamší-Adad I. (panoval v rokoch 1815-1782 p. n. l.). Z obdobia Maništušovej 15 ročnej vlády máme viac dochovaných prameňov ako z obdobia vlády jeho brata Rimuša, avšak ani ich spoločné zásluhy zďaleka nedosahovali úpech a jedinečnosť nielen ich otca zakladateľa ale ani ich nasledovníka, Maništušovho syna Narám-Sína.

Narám-Sín – „boh Akkadu“

Detail „boha Akkadu“ z Narám-Sínovej stély

Vrcholný rozmach a najväčší rozkvet Akkadskej ríše zaznamenávame v období vlády Sargonovho vnuka Narám-Sína (2259 – 2223 pred n. l.), „miláčika Sína“ ako znie jeho meno v akkadčine. Narám-Sín bol rovnako ako jeho predchodcovia veľkým bojovníkom, no narozdiel od nich sa nechal vyhlásiť za „boha Akkadu“ a na znak toho si pripieval na prilbu (tzv. tiáru) rohy, čo bolo ináč len odznakom bohov. Tento akt bol v dejinách Mezopotámie dovtedy neslýchaným, aby sa panovník vyhlásil za samotného boha, ktorého počas jeho života uctievali ako ochranné božstvo Akkadu. Bol to podobný proces, ako keď sa najväčší dobyvateľ 19. storočia n. l., francúzsky generál a prvý konzul vyhlásil za cisára a sám si položil na hlavu cisársku korunu. Zbožštenie panovníka ešte počas jeho života bol skutočným fenoménom, ktorý vošiel do histórie starovekého Predného Východu a ktorý sa nedá zrovnávať so situáciou v starovekom Egypte, kde vládca Egypta bol zároveň bohom. Na rozdiel od Mezopotámčcov Egyptania

vníмали svojich faraónov ako bytosti dvojakej podstaty – božskej i ľudskej zároveň. Táto hranica sa v Babylónii zotrela až v prípade Narám-Sínovho zbožštenia, avšak nemala dlhú trvácnosť a ďalší panovníci už nepokračovali v tejto tradícii. Narám-Sín, syn kráľa Maništuša, patrila podľa legend k najudatnejším panovníkom celého Východu a svoju tridsaťsedem ročnú vládu vyplnil víťaznými ťaženiami proti okolitým štátom, pričom prenikol podobne ako jeho slávni predchodcovia až k Stredozemnému moru. Ťažiskom jeho výprav sa najprv stal východ. Na východe od Akkadu, v oblasti západného Iránu musel znovu podrobiť mocného súpera Akkadčanov ríšu Elam a taktiež bojoval i proti kmeňu Lullubitov na čele s kráľom Satunim. Mementom tohoto víťazstva sa stala slávna Narám-Sínova stéla z ružového pieskovca. Táto stéla, pôvodne postavená v Sippare, neskôr odveččená Elamitmi do Súz, je dnes ozdobou prestížneho múzea Louvre vo Francúzsku. Centrálnym motívom je víťazný kráľ Narám-Sín zobrazený ako boh v čele svojho akkadského vojska, ozbrojený lukom a šípmi a oštepom, ktorým zráža k zemi utekajúcich nepriateľov. Jeho božským atribútom je tiára s rohmi, avšak akkadskí bojovníci museli mať priazeň aj vyšších bohov, o čom svedčia dve žiarivé hviezdy ako symbol božskej priazne a ochrany. Víťazný panovník prekračuje mŕtve telá dvoch porazených nepriateľov a chystá sa zabiť ďalších dvoch. Jeden z nich už kľáči a hrdlo má prebodnuté kopijou. Druhý, ešte na nohách, prosbne spína ruky. Akkadskí bojovníci sprevádzajú kráľa a kráčajú v dvojstupe, kým porazení nepriatelia ležia na zemi, alebo sa dávajú na útek. Víťazní Akkadčania kráčajú v dvojstupoch za svojim panovníkom. Ide o krásny príklad manifestácie moci

Chýrna Narám-Sínova stéla, Paríž, Louvre

staroorientálnych panovníkov, ktorí svoje veľké činy vryli nielen do kameňa, ale i do povedomia ďalších generácií, obdivujúcich slávu a majestátnosť najväčších kráľov staroveku.

Po úspechu v západnom Iráne sa Narám-Sín presunul so svojim vojskom do severozápadnej Sýrie, kde dobyl rozsiahle územia a zanechal tam predsunuté vojenské posádky kontrolujúce obchodné trasy. Na západe zničil mesto Eblu podobne ako jeho starý otec a dobyl významné mesto Aleppo v Sýrii (2 250 p. n. l.) a so svojimi vojskami sa dostal až do juhovýchodného Turecka. Po víťazstve nad sýrskou Eblou prijal i titul tamojších kráľov: „kráľ štyroch svetových strán“. Ani po týchto veľkolepých víťazstvách sa Narám-Sín nezastavil a uskutočnil veľkú námornú výpravu do Megany (medzi dnešným Maskatom v Ománe a Dubajom), kde vymohol tribút (výkupné).

Šar-kali-šarrí a koniec akkadského panstva

Narám-Sínove ťaženia a jeho úpechy predstavujú nielen vrchol, ale zároveň aj začiatok pádu Akkadskej ríše, postavenej na sile zbraní akkadských bojovníkov, kvalitnej organizácii štátu a čulom obchodnom ruchu, ktorý prinášal do Akkadu nesmierne bohatstvo a vábil stovky kupcov, obchodníkov a lodiarov. Keď Narám-Sín po tridsiatich siedmich vysilujúcich rokoch vlády umrel, bola jeho ríša napriek jeho úspechom v totálnom rozklade. Jeho syn Šar-kali-šarrí (2222 – 2198 p. n. l.), s príznačným menom „kráľ všetkých kráľov“, piaty člen akkadskej dynastie, naozaj neprevzal ľahké dedičstvo. Na západe krajiny vyrástol novému panovníkovi mocný nepriateľ v podobe elamského kráľa Kutir-Inšušinaka, ktorý získal pre svoju krajinu úplnú slobodu – pričom sa pravdepodobne ani nemusel vrhať do krvavých bojov s akkadským kráľom, ktorý mal dosť starostí vo vlastnej krajine. Uruk opäť povstal a dosiahol rozsiahlu nezávislosť od Akkadu. Vrelo to aj v ostatných mestách juhu. Podľa všetkého ľudia v týchto rokoch vycítili aj na zvyšnom území Akkadskej ríše, že moc Sargonovej dynastie je definitívne zlomená. Kráľ všetkých kráľov nakoniec ostal vládnuť len v samotnom Akkade, stratil všetky rozsiahle územia, ktoré akkadskí panovníci od čias Sargona v krvavých bitkách vydobili. Morovou ranou pre ríšu Akkadčanov sa stali ničivé nájazdy horského kmeňa Gutejcov, ktorých pramene výstižne nazývajú ako „draci z hôr“. Akkadská ríša, zmietaná hlbokou krízou a rozvratom, už nedokázala čeliť po násilnej smrti Šar-kali-šarrího nielen vnútorným problémom, nieto ničivým nájazdom horským kmeňom. Nastáva obdobie chaosu, o ktorom máme len málo vierohodných informácií, no podľa sumerského kráľovského zoznamu ešte poznáme posledných štyroch kráľov s menami Igigi, Nanum, Imi a Elulu, ktorí vládli súčasne, to znamená, že prakticky došlo k rozpadu Akkadskej ríše. Po nich prevzal moc nad strednou Babylóniou kráľ Dudu a jeho nástupca Šú-duru. V tom čase dochádza k úplnému osamostatneniu sumerských mestských štátov a k samotnému zničeniu niekdajšieho obrazu slávy a moci akkadských kráľov, mesta Akkad, ktoré podľa mýtov bohovia prekliali a navždy tak spečatili jeho osud.

Prekliatie Akkadu

Ó, mesto, ktoré si sa odvážilo
Enlilovi čeliť, Ekur prepadnúť,
Ó, Akkad, mesto, ktoré si sa
odvážilo Ekur prepadnúť,
Enlilovi čeliť, Nech sa tvoje
háje na prach zmenia, Nech sa
tvoje tehly do priepasti vrátia,
Nech sú to tehly z hliny Enkim
prekliať. Nech sa tvoje
stromy do svojich lesov a hôr
vrátia, Nech sú to stromy
Ninilduom prekliať. Tvoje
zahlušené voľy – nech
namiesto tých volov si hlušíš
svoje ženy. Tvoje zahlušené
ovce – nech namiesto tých
oviec si hlušíš svoje deti. Tvoja
bedač – nech je prinútená
svoje nad zlato drahšie deti
utopiť, Akkad, nech tvoj s
veselou myslou zbudovaný
palác na žalostné rozvaliny sa
obráti. Nech na tých miestach,
kde svoje bohoslužby
odbavuješ, Líška, ktorá vôkol
rumov zakráda sa, chvostom
ich zametá. Nech vlečné cesty
tvojich lodí na kanáloch len
burinou zarastú, Nech na
tvojich prašných cestách už
len bodľačie rastie. Nech na
vlečné cesty a na prístaviská
tvojich člnov na kanáloch Už
ani noha nev kročí, by sa
človek vyhol divým kozám,
hávedí, hadom, škorpiónom.
Nech na tvojich rovinách, kde
srdce potešujúce byliny rástli,
Už len plevel sa vzmáha.
Akkad, namiesto tvojich
sladkotokých vôd nech horká
voda tečie, vyteká. Kto povie:
,Rád by som v tomto meste
býval,‘ nenájde tam byt a
jedlo. Kto povie: ,rád by som
sa v Akkade na noc uložil,‘
nenájde tam, kde by hlavu
sklonil.

Použitá literatúra a zdroje obrazových príloh

1. KLÍMA, Josef: *Ľudia Mezopotámie. Cestami dávnej civilizácie a kultúry pri Eufrate a Tigride*. Bratislava, 1988.
2. LEICKOVÁ, Gwendolyn: *Mezopotámie. Počátky měst*. Praha, 2005.
3. MIEROOP, de M. V.: *Dějiny starověkého Blízkeho východu okolo 3000-323 před Kr.* Prel. Jiří Prosecký. 1. vyd. Praha : Academia, 2010.
4. NOVÁKOVÁ, Nea - PECHA, Lukáš - RAHMAN, Furat: *Dějiny Mezopotámie*. Praha, 1988.
5. ROAF, Michal: *Cultural Atlas of Mesopotamia and the Anciant Near East*. New York, 1990.
6. UHLIG, Helmut: *Sumeri*. Bratislava, 1983. Dostupné on-line: <http://sumeri.humanisti.sk/>
<http://www.transoxiana.org/0108/roberts-enheduanna.html>
<http://www.historians.org/tl/lessonplans/nc/kinard/naramsin.htm>
http://www.odysseyadventures.ca/articles/ur%20of%20the%20chaldees/ur_article02gip-plan.html

STREDOVEKÁ POVAŽSKÁ BYSTRICA

JURAJ JANKECH

Súčasnú mestu Považská Bystrica s počtom takmer 42 tisíc obyvateľov, ktoré nadobudlo dnešnú podobu v časoch niekdajšej slávy komunistického režimu prostredníctvom považskobystrických strojárň, však vyrástlo na stredovekých základoch a jej život bol neodmysliteľne spätý s blízkosťou Bystrického hradu. Atmosféru stredovekého mestečka nám vykresľujú dochované písomné pramene latinskej proveniencie, na základe ktorých sa nám poodhalí obraz o stredovekom živote Považskej Bystrice, jej výsadách a remeslách a dozvieme sa aj o pôsobení významných rodov v tomto severozápadnom regióne bývalej Trenčianskej stolice.

Etymológia názvu Považská Bystrica

Pomenovanie miest býva často spojené s určitým zaujímavým vývojom, alebo už aj samotná etymológia niekedy ponúka veľmi nečakané, ba až kuriózne zdôvodnenia konkrétneho názvu. Aj Považská Bystrica si prešla svojimi zmenami počas histórie, ale v konečnom dôsledku je jej pomenovanie celkom logické a nepredstavuje až také šokujúce, či legendami opradené korene. Názov sa totiž takmer s určitosťou dá pripísať k rieke Bystrica, pretože samotné slovo „bystrica“ predstavuje rýchlo tečúcu vodu: „Stará dedina vznikla iste pri potoku či rieke, ktorá sa volala Bystrica a od nej dostala svoje meno.“. Dnes

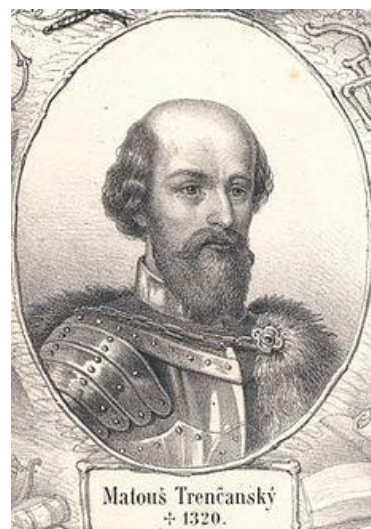
Bystrický hrad a rieka Váh

vieme, že spomínaný potok je známy už ako rieka Domanižanka a nie ako rieka Bystrica. Na území dnešného Slovenska však nie je jedinou Bystricou a aj to možno svedčí o oblúbenosti stredovekého obyvateľstva, označovať dediny, mestá, či mestečká podľa prírodných charakterov jednotlivých území. Samotný vývoj pomenovania mesta až do tej podoby, pod akou ho poznáme v súčasnosti bol už o niečo zdĺhavejší, ako odhalenie etymologického základu. Práve tá skutočnosť, že mesto nebolo jedinou Bystricou, viedla k úpravám a inovačným postupom so vzťahom ku dotvoreniu ešte špecifickejšieho typu mena, aký by reprezentoval vo všeobecnosti oveľa detailnejšie celú lokalitu: „Len v Trenčianskej stolici jestvovalo niekoľko lokalít s názvom Bystrica. Aj s celouhorského pohľadu sa Považská Bystrica svojím názvom potrebovala odlíšiť od ostatných lokalít rovnakého mena. Preto do svojho názvu skoro pribrala na zvýraznenie lokalizácie názov rieky Váh.“ Viaceré jazykové mutácie narábali počas dejín s menom mesta svojším štýlom, ale napríklad listiny slovenského charakteru, pekne zachytávajú celý vývoj označovania mesta, až po prítomnosť: „Listina z roku 1625 je vydaná v mene Bystrice na Považí, roku 1679 mestečka Bystrice Považskej a na koniec už 25. januára 1702 je zaznamenaný súčasný názov Považská Bystrica.“ Latinčina uvádza mesto tiež a to pod slovným spojením, ktoré sa dá rozumieť ako opisné – „Besterce ad Vagum“. Rovnako maďarský jazyk pri spomínaní Považskej Bystrice patriacej do Uhorska, používa označenie „Vágbestercze“. Pred listinami zo 17. a 18. storočia je tu ešte aj zopár názvov zo 14. a 15. storočia, ale tu je uvádzaná lokalita zapisovaná práve ešte bez spomínanej a do

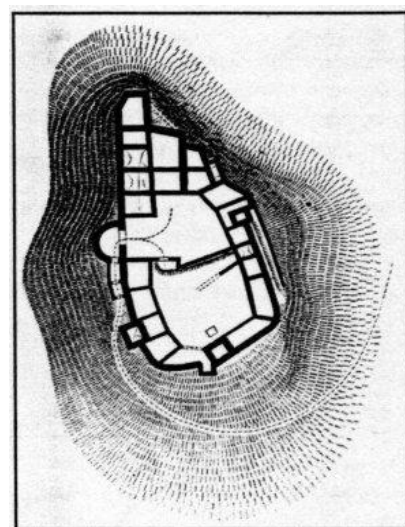
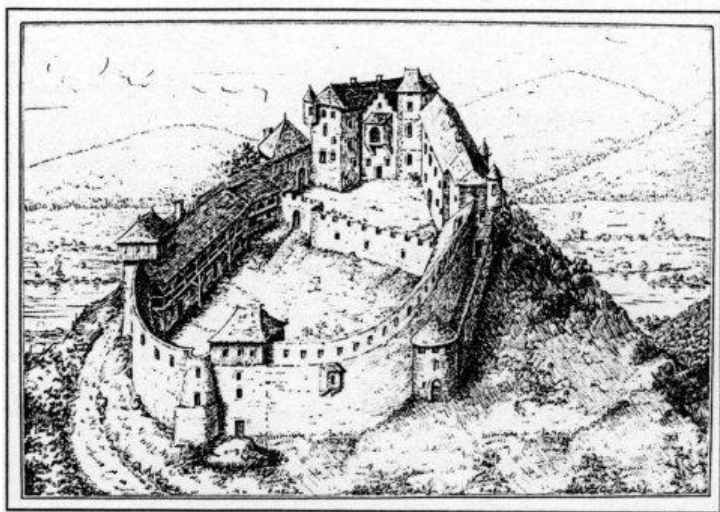
mena zakomponovanej rieky Váh. Tak napríklad v roku 1330 to bola „Bistrica“ o dva roky neskôr „Bistense“, alebo aj „Bisterse“, v roku 1368 „Bestercha“, v roku 1408 „Besterce“ a o 50 rokov neskôr „Bystricza“. Na území, kde sa teda rieka Domanižanka vlieva do Váhu, sa postupom času a už opísaným spôsobom zdokonaľoval celý názov a z dnešného pohľadu je tento postupný sled možné považovať aj za celkom šťastný a s pozitívnym dopadom na celkové renomé mesta, aké si prirodzenou existenciou vybudovalo. Genéza pomenovania mu v tom určite pomohla, pretože ho bližšie skonkretizovala na mape stredovekého Uhorska a použitím prírodného podkladu pre výber názvu aj priamo determinovala jeho geograficky jedinečnú lokalizáciu.

Genéza písomných zmienok o meste a problematika prvých výsad

Prvá písomná zmienka o Bystrici sa viaže s rokom 1316 a súvisí s hradom: „Ako kráľovský hrad bol spravovaný ustanovenými kastelánmi. Do súkromných rúk sa dostal len nakrátko, keď sa ho zmocnil Pán Váhu a Tatier Matúš Čák Trenčiansky. S jeho menom súvisí prvá písomná zmienka o hrade s názvom Bystrica z roku 1316.“ Samotný názov mesta zachytený v písomnom prameni sa datuje do roku 1330. To už je indícia viažúca sa konkrétne iba k mestu: „Ďalšia známa písomná zmienka o Bystrici z 13. júla 1330 sa nachádza v listine konventu v Hronskom Beňadiku, v ktorej sa pri metácii (určovaní hraníc chotára) obce Tsstie spomína cesta vedúca na Bystricu“ Latinská zmienka „In viam publicam, cum qua itur in Bystriciam“ dokladuje uskutočniteľnosť návštevy Bystrice a poukazuje na jej existenciu. Táto listina sa považuje už za hodnovernú. V ďalších rokoch ako 1332, alebo 1337 už listiny spomínajú jestvujúcu faru na území mesta, spomínaný je aj farár Pavol a to v súvislosti s nutnosťou úhrady cirkevného desiatku. To, že už v 14. storočí sa s Považskou Bystricou počítalo ako s mestom, je viditeľné na údajoch z roku 1384: „Dokladmi, že Považská Bystrica mala už v 14. storočí charakter mesta, sú údaje o meste Bystrici (civitas Biztrichiensis) z roku 1384 a o richtárovi a bystrických prisázných (iudex et iurati Biztricienses) z roku 1399.“ Táto zmienka o richtárstve je tiež významná, lebo o rok neskôr, v roku 1400, sa deklaruje ako richtárstvo dedičného charakteru.

Pán Váhu a tatier, Matúš Čák Trenčiansky

A/ Rekonštrukcia Bystrického hradu B/ Pôdorys hradu

S pohľadom na Považskú Bystricu, ako na stredoveké mesto už v 14. storočí, sa otvára séria špekulácií ohľadne jeho mestských výsad, ktoré sa však z tohto obdobia nezachovali a preto neboli nikde do dnes publikované. Predpoklad ich vzniku sa spája práve s dedičným richtárom. Rovnako sa predpokladá, že tieto výsady obsahovali body o práve konať trhy, mať úľavu od mýta, ale hlavne o nemožnosti slobodnej voľby richtára, keďže ten bol teda dedičný: „Pri dedičnom richtárovi isto išlo o dedičné richtárstvo v rámci okruhu žilinského práva, ktoré bolo v tejto oblasti jednoznačne dominujúcim, až do jeho (dočasného úplného) zákazu v roku 1369.“ Možnosť voľby richtára nastupuje až od 15. storočia (1416). Zánik prvých výsad je spájaný s nájazdmi husitských vojsk: „Prostredníctvom tzv. spanilých jázd sa prenieslo i do okolitých krajín. Husitské vojská pri svojich nájazdoch prešli niekoľko ráz aj cez Považskú Bystricu. Pri jej vypálení v roku 1432 boli zničené všetky obecné listiny a obyvateľstvo zostalo bez právnych dokumentov.“ Nasledujúce roky teda priniesli obyvateľom novú potrebu svojich druhých výsad, respektíve snahu o ich znovuoobnovenie. Na čele týchto diplomatických bojov o poukázanie na krivdu a škodu, akú mesto utrpelo, sa postavil hradný kapitán a vtedajší trenčiansky župan Ladislav z Necpál. V listine zo 6. septembra 1434 zobrazil celú skutočnosť vzťahujúcu sa na husitskú skazu. Jednalo sa o tzv. ochrannú listinu. Na základe tohto dokumentu vyhovel vtedajší panovník Žigmund Luxemburský prosbe mestských delegátov, ktorí mu túto listinu predostreli a 24. apríla 1435 udelil mestu nové výsady, ktoré sa zachovali až do súčasnosti. Nedá sa však obísť a nespomenúť aj fakt, že viaceré listiny obsahujú rôzne chybné údaje plynúce z neinformovanosti pisárov, ktoré nechtiac degradujú považsko-bystrický mestský štatút. Je to však tradičný stredoveký príznak týchto typov lapsusov, ktoré potom pôsobia máľúco: „Zatiaľ azda len neinformovanosť alebo nedopatrenie treba pokladať, že v roku 1408 ako mestečko (oppidum) a 1410 ako mesto (civitas) spomínaná Považská Bystrica sa v listine z roku 1409 spomína len ako majetok či dedina (possessio).“

Mestské výsady Žigmunda Luxemburského

„Ryšavá líška“, kráľ Žigmund Luxemburský

Výsady mestu do značnej miery obnovil Kráľ Žigmund Luxemburský. Zaujímavý bol hneď ich prvý článok, kde bola jednoznačná zmienka o tom, že boli povolené dva slobodné mlyny a tiež oráčiny. Vo výsadnej listine sa Považská Bystrica spomína ako mestečko (teda oppidum). Pri porovnaní tohto prvého článku ako i ucelenej listiny s inými mestami, vzišiel špecifický detail práve ohľadne držby mlynov, ktoré boli uvedené nezvyčajne v prvom bode. Z vtedajšieho pohľadu to bolo pre obyvateľov asi niečo veľmi dôležité. Medzi ďalšie výsady sa dostali aj voľba richtára, či advokáta, ktorí z právomocí, ktoré im prináležali, riešili sporné záležitosti a výsada jarmočná: „Každoročne sa majú konať dva slobodné výročné trhy – jarmoky (teda také, z ktorých trhové poplatky patria mestu), a to na svätú Helenu kráľovnú (22. mája) a druhý sviatok svätého Matúša apoštola (21.

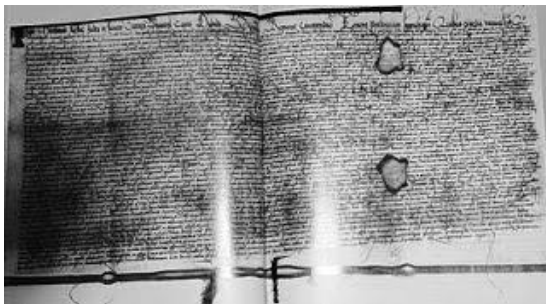
septembra).“. S jarmokmi súviselo pre ľudí, ktorí sa ich zúčastnili i oslobodenie od platby mýta po dobu dvoch týždňov pred aj po jarmoku. Mýto sa vyberalo počas obvyčajnejšieho tzv. týždenného trhu: „V deň týždenného trhu, ktorý sa v mestečku Bystrica zvykne konať každý štvrtok, majú právo vyžadovať od každého cudzieho (nie domáceho) ševca mýtno jeden bežný denár, od pekára dva denáre, od solníkov predávajúcich soľ po dva denáre a od jednotlivých mäsiarov po tri denáre.“ Ďalej bolo v Žigmundovských výsadách spomínané právo na lesný prístup a tiež i na slobodný pohyb na všetky vrchy patriace zemepánom. Čo sa týkalo života hostí v meste, aj pre nich sa v listine nachádzalo právo na ich spravodlivé súdenie v prípade priestupkov, ale i povinnosť týkajúca sa platenia poplatkov: „Spomínaní hostia majú každoročne platiť nad nimi ustanoveným kapitánom na sviatok svätého Juraja mučeníka (24. apríla) päťdesiat zlatých (florénov) v zlate a na sviatok sv. Michala Archanjela (29.

septembra) tiež päťdesiat zlatých v zlate.“ V meste sa vyberala daň, tzv. podymné, ktorá súvisela s komínmi (daň od komínov) a táto bola vymieraná na deväť hrivien. Rovnako deväť hrivien patrilo aj biskupovi vo forme obvyklého cirkevného desiatku. Pri povinnostiach ľudí sa vyskytovala i jedna výsada týkajúca sa výnimočného stavu návštevy kráľa a jeho družiny: „Keď príde (do mesta) kráľovská jasnôť, sú povinní poskytnúť majestátu jedny raňajky a obed.“ K tejto potrebnej obsluhu kráľovskej delegácie sa však viazalo aj následné oslobodenie, podľa ktorého obyvatelia neboli využívaní na poskytovanie naturálií, alebo na vykonávanie hradných prác. Celá výsadná listina bola samozrejme potvrdená spečatením a obsahovala informácie, vďaka ktorým dnes vieme určiť, že sa jednalo o pečať dvojité a dokonca novú, keďže Žigmund Luxemburský ju mal v držbe vďaka svojmu postu uhorského kráľa. Spomenuté slobody, povinnosti a výsadné zaujímavosti sú iba krátkym exkurzom do pôvodne rozsiahlejšieho prameňa, podľa ktorého mesto fungovalo už bez ujmy na opätovnom zničení týchto výsad a ktoré sú významným zdrojom k štúdiu minulých dôb mestskej spoločnosti.

Odkaz podmanickovských artikúl

Pre mesto má historický význam nielen spomenutý súpis výsad a povinností v listine Žigmunda Luxemburského, ale aj listina obsahujúca články, tzv. artikuly.

Na samotnom začiatku 16. storočia sa podarilo potvrdiť tento dôležitý dokument priamo na Bystrickom hrade. Stalo sa tak 2. januára 1506 na základe odobrenia Jána Podmanického, podľa ktorého sa celý písomný dokument nazýva (Articuli Podmanickiani). V tomto období panovala v spoločnosti čoraz väčšia závislosť mešťanov od svojho zemepána a Považská Bystrica čoraz viac inklinovala k označeniu mestečka. Práve na základe tohto vývoja sa

prostredníctvom artikúl stanovili a vymedzili jednotlivé meštianske povinnosti voči ich zemepánovi. Išlo o vnútorné záležitosti mestečka: „Mešťania schválenými artikulami stanovili rozsah povinností voči zemepánovi a súčasne sformulovali ustanovenia týkajúce sa interného poriadku v mestečku.“ Okrem iných bodov obsahovala listina napríklad každoročnú voľbu richtára spomedzi 52 usadlostí, ktoré vlastnili mešťania. Listina ďalej neobchádza ani také činnosti a s nimi spojené povinnosti, aké majú mať kúpeľník, súkennícke dielne, mäsiari, kováči, krajčíri atď... Zaujímavé boli napríklad i nariadenia o zákaze hrania hazardných hier s kartami alebo kockami, pokiaľ sa nejednalo o šľachticu ubytovaného v meste. Nájdeme tu aj pár bodov ohľadne chytania zveri. Na ilustráciu možno spomenúť zákaz chytania zajacov, alebo všetkých druhov vtáctva z druhej strany Váhu, respektíve z tej strany Bystrického potoka, na ktorej bol situovaný hrad. Naopak, dovolený bol výlov rýb sieťami nazývanými sak a veter. Zmena bola nastolená pri zrušení povinnosti dávať zemepánovi kráľovský obed, ktorý bol v minulosti pred vydaním artikúl jednou z prác, akú Bystričania museli vykonávať a poskytovať. Čo sa týkalo postavenia tzv. želiarov, čiže poddaných, ktorí nevlastnili usadlosti, poprípade neboli priamo z mestečka, ale žili v osadách postavených v jeho blízkosti, títo mali službu vymieranú na tri dni v roku, ktorú si museli odpracovať pre zemepána. Platenie mýta dospelo taktiež k určitej upravenej kompromisnej forme. Zemepánovi

Text Podmanickovských artikúl

považskobystričania platiť nemuseli, ak náhodou viezli víno do Bytče, či Žiliny, ale ak to bolo počas jarmoku, tak toto mýto neplatili ani oni ani trhovníci. Nezabudlo sa ani na obyvateľov, ktorí obývali v mestečku záhrady a tým sa ich netýkala tzv. dika, čiže inak povedané štátna daň.

Zo všetkých tridsiatich článkov som sa snažil poukázať na zopár špecifik, ktoré teda s ostatnými časťami dokumentu zemepán v spomínanom januári prijal a následne schválil, čím potešil obyvateľov a sprehľadnil im každodenné a každoročné povinnosti, pričom ich nedodržiavanie bolo prísne pokutované: „Ak by sa niekto prehrešil nedodržiavaním iných článkov, má byť potrestaný pokutou zaplattenia pol zlatého, z čoho polovica patrí cirkvi, polovica zemepánovi.“

Rodový erb Podmanickovcov

Významné remeslá

Ani Považská Bystrica nebola výnimkou a previtalo v nej zopár remesiel, ktoré postupne vytvárali svoje vlastné jednotlivé cechy: „V 16. stor. bola čulým remeselníckym strediskom. Najvýznamnejšie cechy boli súkennícky a hrnčiarsky.“ Mali svoju funkciu založenú na princípe nezávislosti od orgánov mesta, aj keď fungovali na jeho území. Z dochovaných prameňov je zrejmé, že najstaršia cechová zmienka sa viaže k združeniu hrnčiarskeho remesla: „Najstaršie zachované štatúty patria hrnčiarskemu cechu, ktoré najskôr schválili Imrich a František Balašovci 20. mája 1659 a potom mestská rada 23. mája schválila úvod cechových artikúl! Významné je ustanovenie ohľadne voľby cechmajstra, ktorý stál na čele cechu a reprezentoval ho navonok. Mal byť zvolený vždy iba členmi cechu a dohliadať na kvalitu výrobkov, pričom mal trestajúcu právomoc a

mohol vymerať pokutu nemravným remeselníkom v jeho cechu. Mal i pomocníkov a dokonca i jedného špeciálneho asistenta v podobe pisára. Najvyššia pokuta pre členov cechu bola v meste dvanásť zlatých a to v prípade bitky, alebo hádky v krčme. Cechy pracovali vlastne ako ochranné združenia voči cudzej konkurencii v rovnakom type remesla. Preto to mali napr. cudzí hrnčiari ťažšie a existencia ich vlastnej dielne bola v meste, kde už teda bol hrnčiarsky cech nemysliteľná a aj pri jarmočnom predávaní svojich výrobkov platili cudzí dvojnásobnú cenu. Úloha pisára bola významná v zapisovaní a evidovaní jednotlivých, prevažne súdnych záležitostí, ktoré uvádzal pravidelne do tzv. cechovej knihy. Ani remeselníci sa neobišli bez svojich symbolov: „Právnym symbolom bola cechová pečať zo železa, opravená mosadzou. V strede pečate bol podľa A. Rutšeka zvyčajný hrnčiarsky znak- na kruhu stojaci ušatý krčah, na ľavej strane sedí hrnčiar, na pravej strane hladidlo s kruhopisom SIGILVM. FIGVLORVM. BESTER. A. 1660.“ Medzi ďalšie samostatné mestské cechy sa radil cech mäsiarov. Jednalo sa v ich prípade o začiatok 16. storočia. Na rozdiel od hrnčiarov, mäsiari mali svoje štatúty, ktoré sa však nezachovali. Istá je však snaha mesta o reguláciu ceny mäsa a dohliadanie na určitú (najmä anatomickejšiu) odbornosť mäsiarov. V meste existovali i jatky a hoci vyhoreli v roku 1688, tak o rok už boli vystavané znova a získal ich do držby práve mäsiarsky cech, ale pod dozorom mesta. Ostatné remeslá nie sú dostatočne spracované, alebo zachytené v prameňoch, ale zopár zmienok, zhruba od roku 1553 poukazuje na pôsobenie tesárov, pekárov, krajčírov, garbiarov aj zámočníkov.

Rodový erb Balašovcov

Balassa

Erb a pečať mesta

B/ Erb povážskej Bystrice

A/ Pečať mesta

Mesto navonok najviac reprezentoval aj naďalej reprezentuje jeho špecifický erb. Celkovo je zrejmé, že súvisí s používaním pečate. Tá, ktorá bola naposledy použitá v roku 1608, mala v poli tri samostatné veže. Vývoj však pokračoval a v rokoch 1625, 1646 a 1679 boli už na vežiach v pečati namiesto cimburia, tri gule. Najstaršie použitie výjavu troch veží v pečatidle sa datuje do roku 1506, aj keď mesto pečatilo dokumenty minimálne už na začiatku 15. storočia. Vývoj erbu je tiež dôležitý, pretože ako taký, stojaci mimo pečať, sa vyvíjal rovnako dynamicky. Okrem ukončenia veží spomínanými cimburiami, či guľami, sú krátke zmienky i o vázach, alebo korunkách, pričom hlavne v 18. storočí sa tri veže zmenili na tri stĺpy s kráľovskými korunami: „V erbe mala tri antické stĺpy a na každom svätoštefanskú korunu.“ Všetky podoby erbu neboli vždy prijímané s pochopením, alebo sa nepridržali heraldických pravidiel tak dôsledne, ako v súčasnosti, keď mesto používa heraldicky správnu verziu erbu, vyvedenú predsa len z najstaršieho historického mestského symbolu, čiže symbolu troch veží.

Použitá literatúra

1. KORTMAN, B.: Považská Bystrica. Z dejín mesta. Žilina : Knižné centrum, 2006.
2. KORTMAN, B.: Považská Bystrica a okolie: kedysi a dnes. Žilina : Knižné centrum, 1998.
3. PISOŇ, Š.: Vlastivedný slovník obcí na Slovensku. diel 2. Bratislava : Veda - vydavateľstvo SAV, 1977.

Zdroje obrazových príloh:

<http://www.povazska-bystrica.sk>

http://sk.wikipedia.org/wiki/Podmani_ckovci

<http://www.povazska.com/pamiatky>

<http://hu.wikibooks.org/wiki/Balassa>

http://www.zamky.sk/pamiatky/povazsky/photos/photo_1.html

Rekonštrukcia Bystrického hradu

KROMPAŠSKÉ ŽELEZIARNE

MARTIN FURMANIK

Východoslovenské mesto Krompachy bolo už v stredoveku významným centrom hospodárskeho života Spiša vďaka početným nálezom nerastného bohatstva, avšak svoje výsadné miesto v hospodárskych dejinách si vydobila najmä zásluhou známych železiarní a valcovne založenej roku 1841 Ľudovítom Trangusom a ďalšími podnikateľmi. Od tej doby až do polovice 20. storočia prešli Krompašské železiarne búrlivými zmenami, či už išlo o zmeny vlastníkov priemyselných podnikov, alebo zmeny štátnych zriadení.

Baníctvo a hutníctvo v Krompachoch do konca 19. storočia

Od najstarších čias bola južná časť Spiša známa svojim rudným bohatstvom. Oddávna sa rudy v tomto regióne aj spracúvali. Na jedno z najdôležitejších centier sa tu rýchlo vyprofilovali Krompachy. Náleziská kvalitných rúd, blízkosť lesov vhodných na pálenie dreveného uhlia a bohaté vodné toky s dostatkom pracovných síl tu podnietili vznik baníctva, hutníctva a železiarstva. Už v polovici 14. storočia kráľ Ľudovít I. Krompachy povýšil na banské mesto. Zaradili sa do zväzku siedmych banských miest na dolnom Spiši s centrom v Gelnici. Krompachy ako slobodné kráľovské mesto v 17. storočí mali partikulárne banské právo a banského majstra, čo svedčí, že na ich území bola intenzívna banícka činnosť, ktorá sa rozprestierala až na územie Slovínok.

V ďalšom období dochádzalo k prudkému rozvoju hutníctva. Namiesto starých primitívnych hámrov a maší sa už začiatkom 19. storočia budovali v Krompachoch železiarske dielne a v roku 1831 bola postavená prvá vysoká pec – Stará Maša. Neskôr sa majiteľom železiarskych dielní namiesto šľachtických rodín stala Krompašsko-pohornádska železiarska spoločnosť. V šesťdesiatych rokoch 19. storočia dochádza k zanikaniu mnohých menej prosperujúcich železiarskych podnikov a k zakladaniu nových nejakých zvlášť veľkých železiarní neprichádzalo. Výnimkou boli Podbrezová, Hronec a Krompachy. O krompašských železiarňach sa vtedy hovorilo, že sú najdokonalejším podnikom na území Slovenska.

Krompachy mali v tom čase skutočne veľmi široký záber výroby. Do celej monarchie, ba aj za jej hranice, vyvážali surové železo, porovnateľné s kvalitným štajerským surovým železom, pričom krompašské bolo ešte lacnejšie. Ďalej z Krompách odoberali tyčové železo a zlievarenské výrobky lodenice v Budíne. Koncom šesťdesiatych rokov sa tu vyrábali mnohé predmety pre potreby výstavby košicko-bohumínskej železnice. V Krompachoch sa tiež vyrábali potrubia pre svietiplyn, vodovodné potrubia, parné stroje, píly, pumpy, kotly atď. V sedemdesiatych a osemdesiatych rokoch 19. storočia došlo k stagnácii vo výrobe aj ťažbe v súvislosti s hospodárskou krízou.

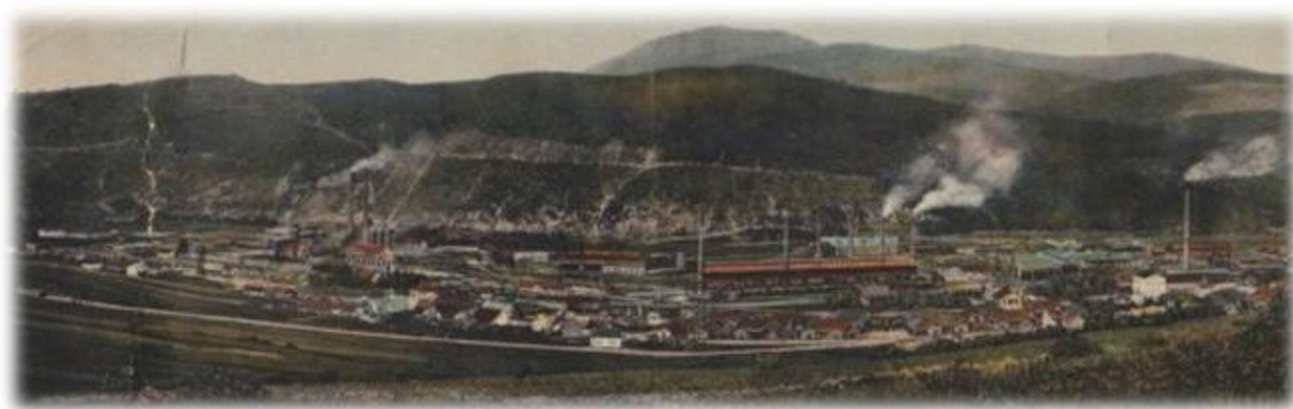
Panoramatický pohľad na železiarne v Krompachoch, rok 1900

Priemysel v Kropachoch na začiatku 20. storočia

V roku 1896 sa stala vlastníkom baní aj železiarní Pohornádska uhorská železiarska akciová spoločnosť. Začala s výstavbou ďalších hutníckych a železiarskych objektov. Kropachy sa stali najväčšou železiarňou v Uhorsku.

V roku 1900 sa vlastníkom kropašských železiarní stala Rimamuránska spoločnosť, jeden z najväčších koncernov ťažkého priemyslu v Uhorsku. Jeho akcionármi a členmi správnej rady boli významní priemyselníci a bankári, veľkostatkári a najvplyvnejší uhorskí politici ako napríklad gróf Andrassy, či Štefan Tisza.

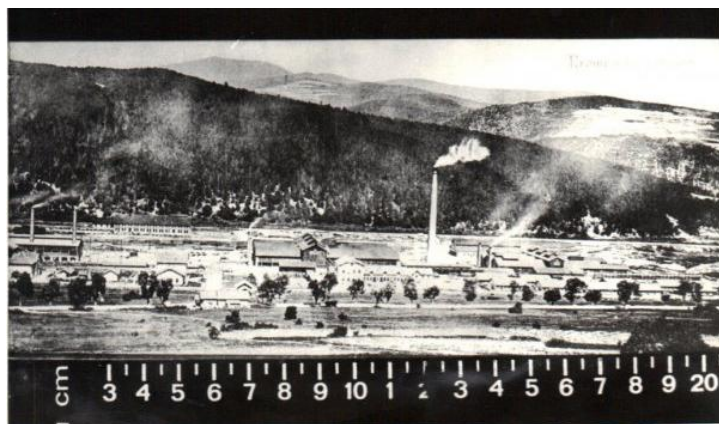
Počet zamestnancov v železiarskom priemysle a kovopriemysle na území Slovenska pred prvou svetovou vojnou sa pohyboval okolo 20 000 osôb, pričom v Kropachoch pracovala desatina z tohto celkového počtu. Do prvej svetovej vojny Rimamuránska spoločnosť dobudovala kropašské závody a všetky ostatné zariadenia. Pred vojnou výroba kulminovala. V roku 1913 sa v nich vyrobilo 83 543 t surového železa, čo predstavovalo 44,7 % celkovej výroby na Slovensku. V modernej oceliarni so šiestimi martinskými pecami sa vyprodukovalo 101 500 t ocele t.j. 62 % produkcie na Slovensku. V prevádzke boli dve valcovne, plynáreň, elektráreň, strojárň a opravárske dielne. Cez prvú svetovú vojnu z domácich robotníkov viac ako polovica musela odísť na front. Zostali kvalifikovaní robotníci, majstri a technici. Chýbajúcich mužov museli nahradiť ženy a mladiství. Z dôvodu ubúdajúcich zdrojov a opotrebenia zariadení sa v poslednom roku vojny vyrobilo už iba 57 000 t surového železa, 41 500 t valcového materiálu a 77 800 t ocelových blokov.

Kolorovaná pohľadnica Kropašských železiarní z roku 1900

Pohnuté medzivojnové obdobie

V prvom povojnovom roku sa zdalo, že hospodárska stagnácia a v priemyselnej výrobe priamo katastrofálny úpadok je len krátkodobým a prechodným javom, ktorý je zapríčinený následkami vojny, rozpadom monarchie a prechodom na mierovú výrobu. Vznikom Československa stratil slovenský priemysel dovtedajšie finančné centrá, pretože sa ocitli za hranicami nového štátu. Možnosti ďalšieho úveru sa zhoršovali. Situáciu sťažoval aj dlhodobý a zložitý proces vlastníckych vzťahov. Nepriaznivé ekonomické podmienky Slovenska významne ovplyvnili postavenie Kropašských železiarní. Železiarne pracovali len čiastočne a zamestnávali oveľa menší počet robotníkov, než za riadnych pomerov. Pohornádska železiarska spoločnosť bola stále afilovaná k Rimamuránskej spoločnosti. Kompetencia kropašského riaditeľstva bola veľmi malá. O mzdových výrobných a odbytových otázkach sa rokovalo iba v Bratislave podľa dispozícií hlavného riaditeľstva Rimamuránskej spoločnosti

Rimamuránskej spoločnosti na Slovensku počas povojnovej hospodárskej krízy značne utrpeli. Postihol ich nedostatok základných surovín, predovšetkým koksu a uhlia, nízky a nevýhodný odbyť. Negatívne sa prejavili cenové a finančné opatrenia československej vlády, najmä jej deflačná politika, počas ktorej československá valuta oproti maďarskej a poľskej rýchlo rástla. Bola to tiež nevýhodná colná politika. Pohornádska železiarska spoločnosť s akciovým kapitálom 20 miliónov Kč v správnom roku 1921 – 22 mala 30 miliónov Kč strát a jej celková zadlženosť dosiahla 90 miliónov Kč. Perspektívy úspešného konkurenčného zápasu a prosperity sa neukazovali. Preto Rimamuránska spoločnosť začala postupne likvidovať svoje hutnícke a železiarske podniky na Slovensku a výrobu prenášala do Maďarska, kde sa jej rysovali priaznivejšie podmienky pre rozšírenie výroby. V polovici roku 1922 sa Rimamuránska spoločnosť a československé monopoly dohodli. Spoločnosť im odpredala svoju kvótu výroby ocele v československom železiarskom kartele na 10 rokov za 40 miliónov Kč. Bezprostredne sa to vzťahovalo na produkciu predovšetkým z Krompách a Zvolena. Kvótu získalo Vítkovické ťažiarstvo a Banská a hutná spoločnosť za adekvátnu hodnotu účastín Rimamuránskej spoločnosti v oboch týchto bansko-hutníckych koncernoch.

Týmto sa rozhodlo aj o existencii Krompách. Už 4. septembra 1921 vyhasol oheň vo vysokých peciach. Železiarne pracovali iba 4 dni v týždni. 330 robotníkov bolo prepustených. Od 15. februára 1922 sa pracovalo iba 2 dni týždenne a súčasne prišlo o prácu ďalších 400 robotníkov. 25. septembra 1922 bolo v železiarňach zamestnaných 1364 a pri banských prácach 280 osôb. Nakoniec sa 4. októbra 1922 výroba v krompašských železiarňach zastavila úplne. Rimamuránska spoločnosť prepustila spolu 2191 robotníkov z Krompách a neďalekého okolia, a tým podľa odhadu vtedajších národohospodárov a verejných činiteľov pripravila o zárobky a obživu okolo 15 000 ľudí. V rokoch 1923 – 25 potom došlo k demontáži podniku. Krompašské železiarske a hutnícke závody ako najväčší hutnícky podnik na Slovensku boli definitívne zlikvidované. Po zastavení práce v závodoch nastalo pre robotníkov Krompách a okolia najťažšie a

Banské vagóny so železnou rudou vyťažené v bani Slovinky

najbiednejšie obdobie. Nezamestnanosť, nedostatok iných pracovných príležitostí a rozličné byrokratické obmedzovania pri dočasných a nízkych podporách mali za následok rozsiahlu a hlbokú pauperizáciu. Keď už bolo jasné, že sa nepodarí zachrániť železiarne, predstavitelia mesta aj robotníckych organizácií sa usilovali presadiť zriadenie aspoň náhradného priemyslu. Dlho sa to však nedarilo.

Obsluha taviacich pecí v závode Kovohuty Krompachy

Obecné zastupiteľstvo sa z prostriedkov mesta a z rozsiahlych úverov usilovalo zachrániť zariadenia a majetok po Rimamuránskej spoločnosti. V prvom rade odkúpilo robotnícku kolóniu, tzv. Starú Mašu so 102 bytmi. Ďalej zastupiteľstvo odkúpilo starú závodnú elektrárňu, aby zaistilo verejné osvetlenie, a továrenský vodovod, ktorý zásoboval robotnícke kolónie. V snahe vytvoriť čo najoptimálnejšie podmienky pre náhradný priemysel, obecné zastupiteľstvo odkúpilo továrenské budovy a pozemky. Na zakúpenom

pozemku sa v roku 1926 postavila moderná elektrická píla, ktorú dávalo mesto do prenájmu. Spočiatku zamestnávala okolo 30 robotníkov, počas konjunktúry aj dvojnásobne viac. Podobne v roku 1931 obecné predstavenstvo poskytlo priestor na vybudovanie menšieho podniku na spracúvanie kameňa. Ten zamestnával 40 robotníkov. V roku 1931 obec nákladom 2 500 000 Kč postavila na rieke Hornád modernú hydrocentrálu s Kaplanovou turbínou s výkonom 357 kW. Elektrárňu vyriešila elektrifikáciu obce a spolu s obecným vodovodom a zámočníckou dielňou poskytovala zárobky priemerne 16 robotníkom. Od roku 1929 sa začala spracúvať železná troska z okolitých hald. Majiteľom zariadenia bol najdlhšie A. Stadler. Pracovalo sa za veľmi ťažkých podmienok, s jednoduchým vybavením, zväčša ručne. Získaná železná ruda sa odpredávala Vítkovickému hutnému a banskému ťažiarstvu do Ostravy. Bolo tu zamestnaných 20 robotníkov. V rokoch 1939 – 1942 sa ťažba vzhľadom na priaznivejšie podmienky odbytu do českých krajín, Nemecka a Maďarska podstatne zvýšila. V roku 1931 došlo k presunutiu opravovne železničných vagónov z Popradu do Krompách. Podnik však trpel nedostatkom finančného kapitálu. Zamestnanci v nádeji na zaistenú existenciu dlho pracovali skoro zdarma. Bolo tu zamestnaných 60 robotníkov a jeho perspektívy boli veľmi slubné. Už v roku 1932 bol však majiteľ podniku Petrovský zatknutý za finančné machinácie a železničné dielne boli zlikvidované, čím prišli tunajší robotníci o ďalšie možnosti práce a obživy.

Veľa Krompašanov už tradične pracovalo v neďalekých Slovinkách. Preto sa osudy tamojších baní dotýkali priamo mnohých obyvateľov. Od októbra 1922 sa v baniach nepracovalo. Iba na udržiavacích prácach pracovalo 20 – 30 baníkov. V lete 1925 sa našiel nový záujemca o Slovinky. Nemecko-rakúska spoločnosť Beer, Sondheimer a spol. so sídlom vo Frankfurte nad Mohanom pre svoje medené huty v Mitterbergu hľadala rudné zdroje. Dňa 12. 10. 1925 začala pokusnú ťažbu, pri ktorej nastúpilo prvých 83 baníkov. Začiatkom decembra 1925 odoslala spoločnosť prvý vagón vyťaženej rudy do Mitterbergu, kde vo svojich závodoch urobila odborné rozbery. Ich prvé výsledky boli vcelku priaznivé. 27. 11. 1927 bane prešli definitívne do rúk nového majiteľa. Vznikla prvá účastinná spoločnosť Krompašské závody na med' s účastinným kapitálom 750 000 Kč. Noví podnikatelia odkúpili v Slovinkách okrem baní a povrchových zariadení aj viaceré priestory, budovy a pozemky Rimamuránskej spoločnosti. V tom

období sa okolo bytov vyvinula kritická situácia v Krompachoch. Rimamuránska spoločnosť ich chcela odpredať, ale Krompašské závody na meď o ne nemali záujem. Spoločnosť ustálila minimálne ceny bytov, tie si však chudobné robotnícke rodiny nemohli odkúpiť. Po zložitých rokovaniach si 207 nájomníkov založilo Robotnícke obytné družstvo s ručením obmedzeným, ktoré 320 ponúkaných bytov odkúpilo za 1 200 800 Kč.

Jedna z výrobných hál Krompašských železiarní

Ťažba medenej rudy v Slovinkách sa rozvíjala veľmi pomaly. Ročne sa vytťažilo priemerne 50 000 ton rudy. Povrchové zariadenia sa čiastočne zmodernizovali, postavil sa flotačný prístroj a úpravňa. Získaný medený koncentrát sa posielal na zhutnenie do Mitterbergu pri Bischofshofene, do Freiburgu a do Ústí nad Labem. V prípravných prácach začiatkom roku 1926 bolo zamestnaných okolo 200 baníkov. Po konsolidácii ťažby ich počet vzrástol na vyše 500. Sľubný začiatok ťažby narušila veľká

hospodárska kríza. Pre Krompašské závody na meď mal katastrofálne následky prudký pokles svetových cien medi, ktoré vyvolala kríza v strojárskom, elektrotechnickom a automobilovom priemysle i špekulácie amerických a afrických producentov. Ceny elektrolytickej medi prudko klesali. Logicky dochádzalo k znižovaniu miezd. Robotníci v snahe udržať prevádzku, priniesli tieto obete bez väčšieho odporu. Všetky opatrenia však boli zbytočné. Začiatkom augusta 1931 správa spoločnosti oznámila, že pre nedostatok odbytu zastavuje k 29. augustu ťažbu a všetkých svojich zamestnancov prepúšťa. Už od roku 1931 Krajský úrad i krajské zastupiteľstvo vyvíjalo iniciatívu za výstavbu medenej huty na Slovensku. Krompašské závody na meď upadali do ťažkej finančnej krízy. Neboli žiadne vyhliadky na obnovenie exploatacie.

Finančná kríza Krompašských závodov na meď vyvrcholila v roku 1934. Dovtedajší odberateľ rudy v Rakúsku neobnovil výrobu a nové odbytišťa sa nerysovali. Spoločnosť upadla do konkurzu, ktorý však Krajský súd 25. 3. 1935 po intervencii nemeckého vyslanca v Prahe pre formálne závady zrušil. Ustanovilo sa nové konzorcium, ktoré prevzalo dlžoby spoločnosti vo výške 9 302 163,76 Kč. Konzorcium pozostávalo z pražských a ostravských obchodníkov so starým železom. Malo dôjsť k demontáži závodu, avšak rast zbrojárskeho a elektrotechnického priemyslu koncom tridsiatych rokov ovplyvnil rozhodnutie konzorcia hľadať možnosti obnovenia ťažby a spracúvania medenej rudy. V roku 1936 nadviazalo prostredníctvom J. Foulda kontakty s züríšskou strojárskou firmou Werkzeugmaschinenfabrik Örlikon, Bührle a spol. Jej finančným pričinením sa účastinárska spoločnosť Krompašské závody na meď udržala, ale už na úplne iných základoch. Akciový kapitál sa zvýšil z dovtedajších 750 000 Kč na 6 000 000 Kč v 30 000 akciách po 200 Kč. Plných 52 % akcií si ponechala firma Örlikon a Bührle. Nová spoločnosť odkúpila banské polia, ťažobné a továrenské priestory, 50 obytných a 20 výrobných budov, vnútropodnikovú dopravu a začala budovať huty na spracúvanie medenej rudy. Jej majetok koncom roku 1939 dosiahol 46 863 311 korún.

Použitá literatúra

1. CHALUPECKÝ, I.: *Dejiny Krompách*. 1. vyd. Košice: Východoslovenské vydavateľstvo, 1981. 340 s.
2. GRONDŽEL, J.: *Mesto Krompachy. História a súčasnosť*. 1. vyd. Krompachy: Mesto Krompachy, 2007. 92 s.
3. HAPÁK, P.: *Dejiny železiarskeho priemyslu na Slovensku. Od konca 18. storočia do roku 1867*. 1. vyd. Bratislava: Vydavateľstvo SAV, 1962. 316 s.
4. KRAMER, J.: *K dejinám priemyslu na Slovensku za prvej ČSR. Odbúranie železiarskeho priemyslu, 1918 – 1925*. 1. vyd. Bratislava: Práca, 1955. 188 s.
5. KRAVEC, J., HUDÁČEK, J.: *Po stopách histórie baníctva, hutníctva a železiarstva v spišsko-gemerskom rudohorí*. 1. vyd. Rožňava : Gemerský banícky spolok - Bratstvo, 2007. 32 s.
6. MAURER, J. a kol.: *Desiate výročie obnovenia hutníctva v Krompachoch*. 1. vyd. Košice: Krajské nakladateľstvo všeobecnej literatúry, 1961. 64 s.
7. OČVÁR, V. a kol.: *Kovohuty n. p. Krompachy, nositeľ Radu Klementa Gottwalda: 1937 - 1987*. 1. vyd. Krompachy : Kovohuty n. p. Kovohuty, 1987. 24 s.
<http://www.regionalnedejiny.sk/index.php/archives/920>

LENINGRADSKÝ PRÍPAD

MARTIN GABČO

Demokratické pomery, v ktorých dnes žijeme, nám umožňujú objektívne skúmať dejiny 20. storočia – dejiny éry, pre ktorú bol charakteristický nielen zázračný technický pokrok, ale aj vznik totalitných štátov. V nich celé skupiny občanov postihoval neobmedzený teror. Postupne sa stali aj najvyššie postavení predstavitelia totalitných režimov obeťami systému, ktorý sami vytvorili. Bývalí členovia komunistickej strany, väčšinou priami účastníci Leninovho prevratu v roku 1917, boli v Sovietskom zväze (ďalej ZSSR) nespravodlivo súdení na verejných politických procesoch. Hlavným iniciátorom týchto príšerných divadiel bol priamo J. V. Stalin. Prax procesov pokračovala v ZSSR aj po druhej svetovej vojne. V rokoch 1949 - 1950 sa odohral tzv. leningradský prípad - veľká kampaň proti straníckym pracovníkom v druhom najväčšom meste ZSSR. Jej vyvrcholením sa stal verejný odstrašujúci proces.

Ak chceme prehľadne sledovať históriu leningradského prípadu, je nevyhnutné v krátkosti predstaviť najdôležitejších aktérov – A. A. Ždanova, A. A. Kuznecova, P. S. Popkova a N. A. Voznesenského.

Slávnostné zasadnutie leningradského sovietu :
V predsedníctve. A. A. Ždanov, A. Kuznecov

Andrej Alexandrovič Ždanov stál na čele leningradskej straníckej organizácie štrnásť rokov (1934 – 1948). Jeho syn Jurij sa dokonca oženil so Stalinovou dcérou Svetlanou, ale manželstvo sa čoskoro rozpadlo. Ždanov v Leningrade realizoval Stalinove príkazy s mimoriadnou horlivosťou – počas veľkého teroru v rokoch 1937/1938 prakticky riadil čistku v celom meste aj v leningradskej oblasti. V septembri 1941 Leningrad obkľúčili nacistické vojská a na pleciach Ždanova visela ťarcha zúfalej obrany vyhladovaného mesta. Po vojne odštartoval prejavom proti časopisom Zvezda a Leningrad kampaň proti kozmopolitným vedcom a umelcom. Krátko pred svojou záhadnou smrťou sa podieľal na práci Informbyra.

A. Kuznecov a **P. S. Popkov** prišli v leningradskom prípade o život. Kuznecov mal dve dôležité funkcie : bol predsedom leningradskej mestskej straníckej organizácie a aj tajomníkom Ústredného výboru v Moskve. Popkov pracoval ako tajomník leningradského oblastného výboru strany.

Z Leningradu pochádzal aj najmladší člen politbyra a jeden z najlepších sovietskych ekonómov **N. A. Voznesenskij**. Od konca tridsiatych rokov predsedal Štátnemu plánovaciemu výboru ZSSR (Gosplan). Po sovietsko – fínskej vojne sa zúčastnil preverovania stavu v armáde a v námorných silách. Keď 22. júna 1941 nacistické Nemecko napadlo Sovietsky zväz, hrozba postupu invázných vojsk do vnútra krajiny si vyžiadala evakuáciu priemyselných závodov z ohrozených západných oblastí na východ. O realizáciu tejto náročnej úlohy sa rozhodujúcou mierou zaslúžil práve Voznesenskij. Popri mnohých povinnostiach si po skončení vojny našiel čas aj na tvorbu ekonomických diel – v roku 1948 vydal knihu Vojnové hospodárstvo ZSSR za vlasteneckej vojny a tesne pred svojím zatknutím dokončoval rukopis

práce Politická ekonómia komunizmu. Nakoniec Voznesenského okrem iného vinili aj z toho, že „písal a vydával politicky škodlivé práce“.

Išlo o osoby, ktoré dlhé roky pracovali v sovietskych štátnych orgánoch a postupne získavali solídne štátnické skúsenosti. Mnohí zo sovietskych funkcionárov nastúpili na miesta uprázdnené po ľuďoch, ktorí sa stali koncom tridsiatych rokov obeťami čistiek. Každý občan v ZSSR si neustále uvedomoval, že najmenšie podozrenie z odchýlky od politickej línie vytyčenej Stalinom môže znamenať buď okamžitú popravu alebo živorenie v koncentračnom tábore. Žiaľ, v prípade leningradských vodcov sa táto hrozba zmenila na tragickú skutočnosť. Prečo sa leningradské stranícke vedenie stalo obeťou veľkej vlny teroru?

Príčiny sú veľmi rôznorodé. Vo všetkých komunistických štátoch všadeprítomná propaganda varovala pred tajným pôsobením západných nepriateľov a špiónov. V roku 1948 došlo k otvorenej roztržke ZSSR s Juhosláviou – partizánsky vodca J. B. Tito sa stal nebezpečným vzorom.

Josif Vissarionovič Stalin

Táto tragédia bola v prvom rade ovplyvnená vrcholiacou diktatúrou J. V. Stalina. Aj najbližší tyranovi spolupracovníci žili v permanentnom strachu a neistote – hoci ostali sami na slobode, často boli zatknutí ich najbližší rodinní príslušníci (napríklad manželka V. Molotova Polina). Stalinova moc sa opierala o teóriu zostrujúceho sa triedneho boja – nepriatelia sa votreli údajne do strany a s úspechmi budovania socializmu sa ich situácia stáva čoraz beznámejšou. Preto sa údajne mali snažiť sabotovať rozvoj ZSSR. Stalin vystupoval ako „ochranca“ sovietskeho štátu a akokoľvek kruté represálie bolo možné ospravedlniť nevyhnutnosťou triedneho boja. Stalinovu zášť voči Leningradu živili rôzne faktory : obyčajná závišť, dozvuky zápasu s bývalými súdruhmi a separatizmus leningradčanov.

Stalin si zakladal na svojom postavení najvyššieho vojvodu a preto s nevôľou sledoval slávu mnohých sovietskych veliteľov. Ako príklad možno uviesť G. K. Žukova, ktorý si získal uznanie v celej Európe. Pracovníci NKVD, sovietskej tajnej polície, postupne proti nemu zhromažďovali kompromitujúce materiály – najzávažnejším dôkazom maršalovej „nespolahlivosti“ boli fotografie, na ktorých sa v Nemecku Žukov rozpráva s francúzskymi a anglickými dôstojníkmi. Život a slobodu Žukovovi zrejme zachránila len jeho popularita. Niekoľko rokov však musel slúžiť v odľahlých častiach krajiny – v Odeskem a Uralskom vojenskom okruhu. Stalin zrejme z rovnakého dôvodu závidel aj leningradským vedúcim funkcionárom : Ždanov, Popkov a Kuznecov riadili počas vojny obranu obklúčeného Leningradu, Voznesenskij udržal sovietsku vojnovú výrobu nad vodou v najkritickejšom začiatočnom období vojny.

Kuznecov odovzdáva Ždanovovi vyznamenanie v roku 1942

D. Volkogonov kampaň proti Leningradu nazval regionálnou občianskou vojnou. Stalinov nepriateľský postoj k leningradskej odbočke strany siaha už do obdobia dvadsiatych rokov. Prebiehal ostrý mocenský boj rozličných frakcií a opozícií. Leningradskú stranícku organizáciu viedol G. J. Zinoviev,

ktorý bojoval proti bývalému spojencovi Stalinovi. Pod jeho vedením sa v Leningrade sformovala opozičná skupina, ale Zinoviev bol nakoniec odvolaný z politického byra a aj jeho stúpencov zbavili politického vplyvu.

Sergej Mironovič Kirov (1886 – 1934)

Zinovievovým nástupcom sa stal S. M. Kirov. Patril k obľúbeným straníckym pracovníkom a jeho popularita určite vzbudila u mocichtivého Stalina závisť - Leningrad zrejme znenávidel ešte viac. Mnohí znepokojení straníci sledovali upevňovanie Stalinovej osobnej moci. Zrejme sa rozhodli Kirova presadiť do funkcie generálneho tajomníka a Stalina poveriť inou, menej dôležitou prácou. Príležitosť sa im naskytla pri voľbách na XVII. zjazde komunistickej strany vo februári 1934. Proti Stalinovi hlasovalo 270 delegátov, proti Kirovovi len traja. Stalin sa výsledky dozvedel pred ich zverejnením a jeho najbližším spolupracovníkom/komplicom sa podarilo včas hlasovacie listky zničiť, takže Stalin zotrval na poste generálneho tajomníka. Kirovov život ukončil záhadný atentát v Smol'nom paláci 1. decembra 1934. Na jeho miesto v Leningrade Stalin dosadil absolútne poslušného A. A. Ždanova. Pre Leningrad bol typický silný lokálny patriotizmus. Aj keď sa hlavným mestom stala v roku

1918 Moskva, obyvatelia severnej metropoly pociťovali hrdosť a pýchu - Petrohrad predstavoval dve storočia centrum Ruskej ríše a tvorili v ňom mnohí svetoznámi ruskí spisovatelia. Konkurenčný boj s Moskvou zaznamenal vo svojej knihe aj žurnalista Alexander Werth. Keď v septembri 1943 navštívil obklúčený Leningrad, všimol si, že na stenách viselo oveľa menej Stalinových obrazov než kdekoľvek inde v Sovietskom zväze. Po vojne prejavy partikularizmu naďalej pretrvávali. Tajomník leningradského oblastného výboru strany P. S. Popkov otvorene vyhlásil, že mesto si po vytrpenej blokáde zaslúži stať sa hlavným mestom Ruskej sovietskej federatívnej republiky a Moskva mala podľa jeho predstáv ostať hlavným mestom celého ZSSR. V januári 1948 sa Popkov dopustil ďalšieho neopatrného kroku – schválil konanie celoruského veľkoobchodného veľtrhu v Leningrade bez toho, aby si vyžiadal súhlas vyšších straníckych orgánov v Moskve. Svojevoľne usporiadaný veľtrh zaradili Stalinovi inkvizítori k hlavným dôkazom „neposlušnosti“ leningradského straníckeho vedenia.

K vykonštruovaniu leningradského prípadu prispela aj vzájomná rivalita vo vnútri mocenskej elity. Stalin boje medzi funkcionármi podporoval zámerne. Skupina leningradčanov (Ždanov, Kuznecov, Voznesenskij) súperila s dvojicou Berija – Malenkov. Lavrentij Berija riadil od roku 1938 všemocnú NKVD a jeho priateľ Georgij Malenkov, neskôr námestník predsedu rady ministrov, bol jedným z mála Berijových blízkych priateľov.

Stalin si spočiatku cenil schopnosti Voznesenského a Kuznecova. Občas dal dokonca najavo, že po jeho smrti by mohli obsadiť najvyššie štátne funkcie. Berija však chcel uchopiť všetku moc, preto začal svojich potenciálnych súperov kompromitovať. Azda mal obavy aj o svoju pozíciu na čele NKVD (jeho predchodca Ježov sa stal nepohodlným a v roku 1939 bez stopy zmizol). Na Stalinovom stole sa začali objavovať Berijove tajné správy :

Georgij Maximilianovič Malenkov (1902 – 1988)

Voznesenskij ako predseda Štátneho plánovacieho výboru nikdy neodhalil spomedzi svojich podriadených žiadnych nepriateľov – zrejme ich úmyselne kryl. Udalne si tiež zľahčoval prácu, znižoval úlohy v hospodárskych plánoch a mal prehnané osobné ambície. V Ústrednom výbore Voznesenskij otvorene kritizoval vyrubovanie nových daní kolchozníkom. Kuznecov vyjadril zámer prísnejšie kontrolovať prácu ministerstva vnútra.

Andrej Alexandrovič Ždanov (1896 – 1948)

Stalin zrejme došiel k záveru, že Voznesenskij a Kuznecov by mohli byť potenciálnymi narušiteľmi jeho absolútnej moci v štáte. Postupne zbieral Berijove informácie a pripravoval podmienky na uskutočnenie veľkého úderu proti leningradským kádom.

31. augusta 1948 náhle skonal A. A. Ždanov. Podľa oficiálnej verzie podľahol srdcovej chorobe, ale existujú vážne indície, že v skutočnosti nešlo o prirodzenú smrť. Stalin sa k Ždanovovi istý čas pred smrťou začal správať chladnejšie a oficiálnejšie. Diktátor už zrejme pripravoval úder, ale Ždanov stojaci na čele leningradskej straníckej organizácie bol príliš verejne známy. Keby sa ocitol pred súdom ako nepriateľ sovietskeho štátu, vyvolalo by to v spoločnosti šok (určitá paralela s osudom E. Rommela v Nemecku).

Rozbuškou prípadu sa stali voľby do riadiaceho výboru leningradskej oblasti. Niekoľko delegátov hlasovalo proti P. S. Popkovovi, P. G. Lazutinovi a J. F. Kapustinovi. Predseda volebnej komisie však v správe o výsledkoch hlasovania oznámil, že všetci spomenutí kandidáti boli zvolení jednomyselne. Niektoré zasvätený anonymne informoval vyššie miesta v Moskve. Volebné pochybenie poskytlo Stalinovi zámienku, aby poslal do Leningradu okamžite Malenkova, ktorý pred odchodom do mesta dostal podrobné materiály od Beriju. O niekoľko dní Malenkov na zasadnutí mestského a oblastného výboru strany predniesol zlovestný prejav. Leningradskú stranícku organizáciu oficiálne označil za protištátne zoskupenie – sfalšované voľby, svojvoľne zorganizovaný veľtrh a neuvážené vyhlásenia P. S. Popkova sa stali podkladom obvinení z prípravy rozvetveného sprisahania.

Všetkých podozrivých čoskoro zatkli. Ich nástupcovia na straníckych postoch, ak chceli ostať na slobode, museli tiež aktívne hľadať údajných nepriateľov. Celé mesto zachvátila hrôza. S reprezentačnou vzorkou najvyšších funkcionárov sa mal uskutočniť verejný proces, ale prenasledovanie zasiahlo široký okruh leningradských straníckych pracovníkov. Aj ich rodiny a príbuzných, vrátane detí, na základe zákonov z tridsiatych rokov orgány NKVD odsudzovali na dlhoročný pobyt v pracovných táboroch. V marci 1949 sa vo väzení ocitol N. A. Voznesenskij a rovnaký osud čakal aj jeho brata Alexandra, rektora leningradskej univerzity. Obvinenia z protištátnej činnosti, ktoré verejne vyslovil Malenkov, boli spísané do protokolov. Zatknutí nešťastníci sa ocitli v bezvýchodiskovej situácii – vyšetrovatelia používali mimoriadne kruté metódy, aby dosiahli priznanie sa obvinených.

Vyobrazenie najvyšších sovietskych funkcionárov - vpravo dole bola fotografia N. A. Voznesenského - po zatknutí jeho fotku zatreli tušom, názorná ukážka prejavov teroru v období Stalinovej diktatúry.

Leningradský prípad prebiehal v období vrcholiaceho kultu Stalinovej osobnosti. 21. decembra 1949, desať mesiacov po spustení kampane, diktátor triumfálne oslávil sedemdesiate narodeniny. V moskovskom Veľkom divadle odznali nekonečné gratulácie a oslavné príhovory zástupcov komunistických strán z celého sveta. Obe udalosti z konca štyridsiatych rokov – prenasledovanie kádrov z Leningradu a súčasné oslavy Stalinovho jubilea – spolu nerozlučne súvisia. Každý musel navonok prejavovať nadšenie a neobmedzenú oddanosť sovietskemu štátu na čele so Stalinom, ale vo vnútri väčšina ľudí sa ukrýval neprestajný strach pred neodôvodneným trestom.

Pripravovaný proces sa uskutočnil v septembri 1950 v leningradskom Dome dôstojníkov. Podľa obžaloby deväti obvinení vytvorili v Leningrade už v roku 1938 antisovietskú podvratnú skupinu a takto spoločne združení mali spoločne vytvárať podmienky na odtrhnutie leningradskej straníckej organizácie od ústredných orgánov strany v Moskve.

Tieto obvinenia vykonštruovalo NKVD podľa Stalinovho želania. Ak boli obžalovaní naozaj nepriatelia a rozvratníci, prečo počas vojny obetavo bojovali za záchranu vlasti? Hoci pred svojím zosadením oslavovali Stalina menej ako ostatní, protištátne akcie nepripravovali. No k vykonaniu činov, ktoré im pripisovala obžaloba, sa všetci poslušne priznali.

Popkov, Kuznecov, Voznesenskij, Kapustin a Rodionov boli odsúdení na tret smrť. Ostatných štyroch čakal dlhoročný pobyt vo väzení. Voznesenského smrť stále zahľadá nejasnosti - ešte tri mesiace po skončení procesu čakal na vykonanie najvyššieho trestu. D. Volkogonov sa domnieva, že Stalin možno chcel bývalému dlhoročnému spolupracovníkovi rozsudok zmierniť. Voznesenskému sa však prežiť nepodarilo - pravdepodobne zamrzol v septembri 1950 počas transportu do Moskvy.

Viera nespravodlivo odsúdených, že pravda predsa raz vyjde najavo, nebola márna. 5. marca 1953 zomrel Stalin a koncom toho istého roku odsúdili aj L. Beriju. Situácia v ZSSR sa začala čiastočne zmierňovať. V roku 1954 Najvyšší súd ZSSR leningradský prípad zrušil, takže mnohí nespravodlivo odsúdení sa vrátili domov. Popraveným život už nikto nevrátil.

Použitá literatúra

1. VOLKOGONOV, Dmitrij: *Triumf a tregédia. Politický portrét J. V. Stalina* I. diel. 1. vyd. Bratislava : SPEKTRUM, 1990. 568 s. ISBN 80-218-0071-2
2. VOLKOGONOV, Dmitrij: *Triumf a tregédia. Politický portrét J. V. Stalina* II. diel. 1. vyd. Bratislava : SPEKTRUM, 1990. 624 s. ISBN 80-218-0072-0
3. WERTH, Alexander: *Od paktu po Stalingrad. Rusko vo vojne 1941 – 1945*. I. diel. 1. vyd. Bratislava: Vydavateľstvo politickej literatúry, 1968. 601 s.
4. JOHNSON, Paul: *Dějiny XX. století*. 1. vyd. Praha: Rozmluvy, 1991. 845 s. ISBN 80-85336-07-3
<http://forum.valka.cz/viewtopic.php/t/20003>

IN MEMORIAM

TOMÁŠ ADAMČÍK

Na konci starého roka 2011 vyhasli životy dvoch veľkých postáv svetovej politiky, predstaviteľov tak rozdielných a zároveň kontroverzných, ktorých na konci 20. storočia rešpektoval celý geopolitický svet, jedného ako ikonu demokracie a slobody a druhého ako jedného z posledných totalitných diktátorov komunistického režimu vo svete. Začiatok konca sveta ako ho Mayovia nazvali, sa nedožil ani posledný prezident Československa a prvý prezident samostatnej Českej republiky Václav Havel, ani severokórejský vodca Kim Čong-il.

Václav Havel

Nar. 5. okt. 1936 Praha

† 18. dec. 2011 Hrádeček

9. prezident Česko-
Slovenska(29. dec. 1989 – 20. júl
1992)1. prezident Českej
republiky(2. feb. 1993 – 2. feb.
2003)Český politik, disident,
prezident, dramatik,
esejista a spisovateľ

Práve totalitný režim komunistickej strany je spoločným no zároveň svojím vnímaním tak odlišným menovateľom v životoch oboch zosnulých osobností. V čase, keď sa v Československu dostala k moci komunistická strana, tak na druhom konci sveta vo východnej Ázii vznikla v roku 1948 Kórejská ľudovodemokratická republika. Zatiaľ čo Kim Čong-il stál od 70. rokov minulého storočia na výslni komunistickej strany, Václav Havel v tieni tejto totalitnej mašinérie u nás v Československu. Kým severokórejský vodca, potomok večného prezidenta Kim Ir-sena, budoval neochvejné základy

komunistickej diktatúry na východe, občan Havel na západe sa stal trňom v oku vedúcim predstaviteľom komunistického režimu v Československu. Zatiaľ čo Československo na konci 80. rokov minulého storočia vyhralo svoj boj za slobodu a demokraciu aj vďaka úsiliu Václava Havla, tak Severná Kórea naďalej ostala v rukách dynastie Kimovcov. Kim Čong-il po smrti svojho otca v roku 1994 prevzal oprátky moci a ako predseda Výboru pre národnú obranu a generálny tajomník Strany práce sa de facto stal najmocnejším mužom v Kórejskej ľudovodemokratickej republike. Osudy oboch aktérov však ku koncu svojho života trápili závažné zdravotné problémy, ktoré sa im nakoniec stali aj osudnými. Predposledný víkend starého roka 2011 sa niesol v znamení smrti. V sobotu 17. decembra o 00:30 SEČ zomiera na rozsiahly srdcový záchvat severokórejský vodca Kim Čong-il a krátko na to i bývalý český prezident Václav Havel, ktorý skončil v nedeľu v ranných hodinách vo veku 75 rokov. Správa o ich smrti okamžite obletela

svetové médiá. V Československu zomrela ikona demokracie a boja za slobodu, v KĽDR zas milovaný vodca, za ktorým dokonca smútila i príroda. Kým smrť Havla vyvolala najmä v Čechách a na Slovensku, ale i v zahraničí úprimný smútok za odchodom posledného prezidenta Československej socialistickej republiky, tak v Severnej Kórei milióny ľudí teatrálnie oplakávalo smrť svojho milovaného vodcu. Svet si však navždy zapamätá Kim Čong-ila nielen ako jedného z posledných totalitných diktátorov komunistickej strany okrem súdruha Fidela Castra na Kube, ale aj ako charizmatického štátnika, v typickom oblečení a zvláštnym účesom, ktorý podľa kuloárnych informácií bol známim bohémom, vášnivým milovníkom dobého pitia, žien a najmä hollywoodských filmov, ktorý vo voľnom čase rád surfoval na internete. Oproti tomu občan Havel vojde navždy do dejín ako prezident, dramatik a spisovateľ a v neposlednom rade ako muž zamatovej revolúcie, jednými milovaný, druhými nenávidený, najmä kvôli nešťastnej amnestii, pri ktorej sa dostali na slobodu i tisíce nebezpečných kriminálnikov.

Smrť starého diktátora, ktorého oplakáva celá Kórejská ľudovodemokratická republika, však možno paradoxne prinesie svetlejšie zajtrajšky pre severokórejský ľud, a to prostredníctvom nového vládcu, najmladšieho Kim Čong-illovho syna, vynikajúceho súdruha Kim Čong-una. Nový nástupca, ktorý istého času pod falošným menom študoval mimo komunistickej domoviny vo švajčiarskom Berne, tak môže priniesť skostnatenému komunistickému režimu nový vietor a pokúsiť sa vyviesť KĽDR z medzinárodnej izolácie, avšak za cenu tvrdého vnútropolitického boja s všemocnou vládou vojenskou garnitúrou. No posledné správy a prvé kroky Severnej Kórei, pripravujúcej sa teraz na sté výročie zakladateľa Kim Ir-sena, tomu nenasvedčujú.

POUŽITÉ INTERNETOVÉ ZDROJE

http://cs.wikipedia.org/wiki/V%C3%A1clav_Havel

http://cs.wikipedia.org/wiki/Kim_%C4%8Cong-il

<http://www.sme.sk/severna-korea>

Kim Čong-il

Nar. 16. Február 1942

† 17. dec. 2011 KĽDR

Najvyšší vodca KĽDR

od 8. Júla 1994 až do

smrti 17. dec. 2011

Generálny tajomník

Strany práce

Najvyšší veliteľ

Kórejskej ľudovej
armády

Predseda vojenskej

komisie Strany práce

Predseda Výboru

Panstvo dynastie
Kimovcov

1. Sargonovou dcérou bola princezná:

- a) Enmeneanna
- b) Encheduanna
- c) Tašlultum
- d) Tatuhepa

2. Sargonovým vnukom bol akkadský kráľ:

- a) Man-iš-túšu
- b) Rimuš
- c) Narám-Sín
- d) Šar-kali-šarri

4. Ktorý šľachtický rod sa v 14.-16. storočí spája s Bystrickým hradom?

- a) Koháriovci
- b) Thurzovci
- c) Balašovci
- d) Podmanickovci

3. Prvá písomná zmienka o Považskej Bystrici je z roku:

- a) 1316
- b) 1330
- c) 1332
- d) 1336

5. Ktorá spoločnosť sa stala v r. 1900 vlastníkom Krompašských železiarní?

- a) Krompašsko-pohornádska železiarska spoločnosť
- b) Pohornádska spoločnosť
- c) Rimamuránska spoločnosť
- d) Šalgotarjárska spoločnosť

6. V Slovinkách sa dolovala aká surovina?

- a) Medená ruda
- b) Železná ruda
- c) Antimón
- d) Modrá skalica

7. Ktorá osobnosť nefigurovala v tzv. Leningradskom prípade:

- a) A. Voznesenský
- b) V. I. Lenin
- c) A. A. Ždanov
- d) J. V. Stalin

8. V ktorých rokoch prebiehal Leningradský proces?

- a) 1917 – 1919
- b) 1923 – 1924
- c) 1949 – 1950
- d) 1951 – 1953

9. Zakladateľom a večným prezidentom KĽDR bol:

- a) Kim Čong-un
- b) Kim Čong-il
- c) Kim Ir-sen
- d) Kim Jong-il

6. Václav Havel nebol prezidentom:

- a) ČSSR
- b) ČSFR
- c) Českej republiky
- d) Slovenskej republiky